

Psychológia a súčasnosť

Medzi vedami, ktorých poznatky by nám mali pomôcť pri prekonávaní súčasných ťažkostí v riadení národného hospodárstva, spomínajú sa často súbežne s ekonomickými a technickými vedami i **psychológia a sociológia**. Po ich využití volajú nielen odborníci, ale aj stranícke uznesenia a dokumenty, novinári a publicisti i široká verejnosť. Potešiteľné je najmä to, že na rozdiel od niekdajších proklamácií vytvárajú posledné stranícke dokumenty reálne predpoklady pre uplatňovanie praktických zásahov a odporúčaní psychológov priamo vo výrobe. Rovnako cenný je i fakt, že sa psychológii neprípisuje akási neobvyklá úloha, ale umožňuje sa jej včlenenie medzi ostatné výrobné i spoločensky angažované vedné disciplíny. Obrazne povedané, z popolušky sa nestala síce kráľovná, ale emancipovaná dvorná dáma so všetkými právami i povinnosťami, ktoré vyplývajú z jej postavenia.

V období posledných piatich rokov prekonala psychológia búrlivý rozvoj aj na Slovensku. Tento prudký rozvoj psychologickéj práce charakterizuje nielen množstvo, ale aj kvalita. Najnázornejšie môžeme toto tvrdenie podložiť poukazaním na rast absolventov odborného štúdia psychológie, na rozvoj psychologických pracovísk a nakoniec poukazaním na publikačnú aktivitu psychológov.

Slovenské psychologické pracoviská by sa dali spočítať na prstoch rúk, ich význam je však ďaleko väčší. Vedecko-výskumná činnosť sa robí v Ústave experimentálnej psychológie SAV, ďalej na Katedre psychológie FFUK a jej Psychologickom ústave, problémami moderného programového učenia sa zaoberá psychologické oddelenie Výskumného ústavu pedagogického. Rozvíja sa nedávno založený Ústav psychológie a patopsychológie dieťaťa, určitú tradíciu a popularitu v školských kruhoch i medzi rodičmi majú Psychologické výchovné kliniky v Bratislave a Košiciach. K slovu sa vážne hlásia aj psychológovia z novozriadených pedagogických fakúlt v Trnave a Prešove. Jednotliví psychológovia, ktorí pracujú v psychiatrických liečebniach a klinikách aj iných zdravotných zariadeniach, dnes sú už neodmysliteľnými pomocníkmi lekárov. Nemôžeme zabudnúť ani na priekopníkov, ktorí už dlhší čas pracujú priamo v priemyselných podnikoch (Tesla Nižná, Východoslovenské železiarne, ČSD) a ovplyvňujú v nich konštrukciu zariadení, produktivitu práce a pracovnú atmosféru. Je príznačné, že gros súčasných požiadaviek na absolventov psychológie prichádza z priemyslu, ktorého predstaviteľia sa ešte nedávno pri počutí slova „psychológia“ tvárili nechápavo.

Keby sme teda chceli stručne vyjadriť význam a dosah psychológie, povedali by sme asi toto: **psychológia usiluje o maximálne poznanie človeka ako individua i člena spoločnosti, zisťuje jeho osobné vlastnosti, pohnútky, sleduje jeho správanie v najrozličnejších situáciách od narodenia, až do vysokého veku. Na základe získaných poznatkov chce jednotlivcovi i kolektívom radíť a pomáhať prekonávať určité ťažkosti, teda chce človeku spríjemniť život. Napomáha to, o čo sa snaží naša spoločnosť, a získava preto jej všestrannú podporu.**

Ako sa u nás propaguje psychológia a jej poznatky?

Vedecké, odborné a populárne publikácie i články slovenských psychológov sa dajú už dnes ťažko spočítať. Články sú roztrúsené v denníkoch i týždenníkoch, odborných časopisoch psychologických i nepsychologických. Ich počet má stále vzostupný charakter. Úmerne rastú i publikačné možnosti. Rastie počet pôvodných monografií, ako aj počet prác preložených do slovenčiny. V roku 1964 vyšla napríklad práca J. Košču: **Dejiny psychológie**, kniha J. Gráca: **Ako sa úspešne učíť**, kolektívne dielo **Psychologické otázky priemyselnej výroby**, práca J. Štefanoviča: **Psychológia vzťahu medzi učiteľom a žiakom**, preklady prác V. A. Suchomlinského: **Duševný svet žiaka** a K. K. Platonova: **Zaujímavá psychológia**. V prvom štvrtroku 1965 vyšiel preklad práce poľského autora Z. Pietrasiňského: **Psychológia pre vedúcich pracovníkov** a súčasne vo vydavateľstve Obzor 2. vydanie knihy A. Jurovského: **Duševný život v spoločenských podmienkach**. Toto druhé vydanie má

prepracovaný úvod a je doplnené o najnovší materiál, ktorým autor podkladá niektoré svoje tvrdenia.

Profesor dr. Anton Jurovský, Dr. Sc., nestor slovenskej psychológie, je dobre známy našej čitateľskej verejnosti viacerými knižnými dielami: **Súlad v rodinnom živote** (1946), **Dieťa a disciplína** (1955), **Psychológia osvetovej práce** (1958), ďalej v slovenskej literatúre unikátnou učebnicou **Psychológia** (4. vydanie 1949). Všetky spomínané diela vďaka prístupnému jazyku, dobrému štýlu a jasnému vysvetľovaniu rozoberaných problémov našli veľa záujemcov z najrozličnejších profesií.

V poslednej práci násobí prof. Jurovský už spomínané klady ďalším dôležitým faktorom: aktuálnosťou. Prvé vydanie knižky **Duševný život v spoločenských podmienkach** vyšlo v roku 1963. Autor v pravý čas pripravil publikáciu, ktorá vhodne zapadla do oživených diskusií o psychológii a sociológii. Dôkazom aktuálnosti publikácie bola skutočnosť, že náklad 1000 exemplárov sa v krátkom čase rozobral. Knižka našla záujemcov nielen na Slovensku, ale veľa neuspokojených sa hlásilo i z českých zemí. Koncom februára teda vyšlo vo vydavateľstve Obzor doplnené hrubé vydanie, v náklade 2000 exemplárov.

Osnova knihy je jednoduchá a prehľadná: autor sa v nej v siedmich kapitolách zaoberá sociálnou psychológiou (špeciálnou psychologickou disciplínou, ktorá má viac styčných bodov so sociológiou) a systematicky informuje o jej hlavných poznatkoch. V prvých dvoch kapitolách zoznamuje so základnými pojmi a základnou problematikou sociálnej psychológie, v tretej sa dozvedáme o zvláštnych duševných procesoch v spoločenských podmienkach, štvrtá a piata kapitola pojednáva o spoločenských skupinách a dave, v šiestej sa preberajú masové oznamovacie prostriedky a v poslednej siedmej kapitole autor poukazuje na dôležitosť prispôsobovania sa indivídua spoločenským podmienkam.

V prvej kapitole — **Jedinec a spoločenské podmienky** — definuje sociálnu psychológiu ako vedu, ktorá „študuje duševný život človeka v jeho spoločenských podmienkach“ (str. 11). Ako každá veda, má aj sociálna psychológia svoj predmet a svoje metódy: predmetom jej výskumu je psychično, duševný život ako špeciálne vytváraný spoločenskými podmienkami. Na ďalších stránkach rozoberá autor vzťahy ľudského organizmu a prostredia, zdôrazňuje význam spoločenského prostredia pre formovanie jedinca a končí socializáciou čiže „pospoločenštením“ jedinca.

Druhá kapitola — **Základné duševné procesy v spoločenských podmienkach** — vysvetľuje pôsobenie spoločenských životných podmienok na motivačné faktory (základné a odvodené pudy), na citové zložky a poznávacie procesy (pocíťovanie, vnímanie, predstavy, fantázie, pamäť a myslenie). Autor nezabúda ani na otázku, či sebavedomie závisí od spoločenských podmienok a peknou ilustráciou na duševnom vývoji dieťaťa odpovedá na ňu kladne. Nakoniec ukazuje, že spoločenské podmienky poznačujú každú vlastnosť osobnosti, celú osobnosť.

V ďalšej kapitole — **Osobitné duševné procesy v spoločenských podmienkach** — nás zoznamuje so zaujímavými duševnými procesmi, ktoré patria k špecifike sociálnej psychológie. Sú to javy, ako citová nákaza, sugescia, napodobňovanie, preberanie úloh a spoločenské postoje. Cez mechanizmus citovej nákazy nám potom autor vysvetľuje masové rozšírenie obľúbených šlágrov a módného oblečenia, uvádza veľa zaujímavých príkladov sugestívneho pôsobenia (t. j. „prenášania myšlienok a názorov od jedného člena skupiny na ostatných členov“, str. 95) a pozitívne vyzdvihuje význam sugestívneho preberania myšlienok a nápadov pre každodennú činnosť. V napodobňovaní vidí „preberanie úkonov a činov od iných ľudí“ (str. 101), a tak ho odlišuje od citovej nákazy, kde sa preberajú city, a od sugescie, pri ktorej sa zas preberajú názory a myšlienky. Čitateľov iste zaujme aj časť o preberaní úloh, v ktorej prof. Jurovský na základe procesu učenia osvetľuje vpravovanie sa do určitej spoločenskej štruktúry. Nakoniec, po stanovení hlavných znakov sociálnych postojov ilustruje ich výsledkami vlastného výskumu kultúrnych postojov občianstva. Z týchto výsledkov spomeňme len prekvapujúci údaj, ktorý hovorí, že vyše 45 % našich mužov a 72 % žien nemá nijaký vzťah k športu (v pasívnej, alebo aktívnej forme).

Nasledujúce tri kapitoly tvoria vlastne ťažisko celej práce. Prof. Jurovský v nich umne spája bohaté teoretické vedomosti, výsledky vlastných výskumov so zrozumiteľne formulovanými vysvetleniami a závermi.

Štvrtá kapitola — **Človek v spoločenských podmienkach** — vysvetľuje, že z hľadiska sociálnej psychológie treba považovať za sociálnu skupinu také zoskupenie ľudí, v ktorom oni na seba vzájomne vplyvajú, majú určité spoločné ciele a uve-

domujú si svoju spolupatričnosť. V skupine, ktorá má tieto znaky, vytvára sa určitá organizácia a časom i normy konania, ktoré zvykneme označovať slovom disciplína. V živote bežne prichádzame do styku najmä s malými skupinami (tzv. zoči-voči skupiny), ako je napríklad rodina, školská trieda, pracovný kolektív, malá vojenská jednotka. Celková atmosféra týchto malých skupín má veľký vplyv na produktivitu práce skupiny i jej jednotlivých príslušníkov, na pocit životnej spokojnosti, na duševné zdravie. Na tieto skutočnosti sa zabúda najmä v našich rodinách a pracovných kolektívoch.

Táto kapitola sa ďalej zaoberá zhodou jednotlivca a skupiny, čo v kladnom prípade napomáha vytvorenie priaznivej psychickej mikroklímy. Konformita jednotlivca s mienkou a názormi skupiny je vlastne základnou podmienkou súdržnosti a pevnosti skupiny. Na tento poznatok by sme nemali zabúdať pri zriaďovaní rozličných záujmových čitateľských krúžkov i pri vytváraní kolektívov Pionierskej organizácie, ČSM a brigád socialistickej práce.

Na ďalších stránkach sa dozvedáme, že ľudové príslovie „Viac hláv viac vie“ je síce pravdivé, ale psychológovia jeho platnosť viažu na určité podmienky (vnútorné usporiadanie skupiny, jej veľkosť, nátlak na členov skupiny). Poučná je i časť o súvislosti chcenia a pracovných výkonov, v ktorej autor zdôrazňuje význam kolektívneho chcenia, snaženia pri zvyšovaní výkonnosti jednotlivcov i kolektívov. Kolektívne rozhodnutie zvýšiť pracovný výkon sa v pokuse, ktorý opisuje prof. Jurovský, prejavilo 50-percentným zvýšením hodinového výkonu!

V častiach, ktoré sa zaoberajú organizovanými a veľkými spoločenskými skupinami a postavením jedinca v skupine, oboznámi sa čitateľ so sociálno-psychologickým výkladom organizovanosti, spôsobmi vedenia skupín (autoritatívny spôsob, laissez-faire, demokratický spôsob), so zvláštnosťami veľkých spoločenských skupín (skladajú sa až z miliónových más rozsiatych na veľkej ploche) a s problematikou vzťahu vedúci skupiny — jeho podriadení. Sociálna psychológia zisťuje, že rodených vodcov niet, ale objavujú sa ľudia, ktorým telesné vlastnosti, inteligencia, povahové a charakterové vlastnosti, spoločenskosť, pohotovosť a vôľové vlastnosti umožňujú vodcovské uplatnenie. Nesmieme však zabúdať, že vedúcich si vlastne vyberá a volí skupina: nadiktovaní vedúci sa uplatnia obyčajne len krátky čas. Rovnako musíme mať na zreteli, že úlohy skupiny sa menia a podľa toho sa mení i vzťah k vodcom (fanatické obdivovanie Hitlera sa zmenilo na nenávisť). Je teda výhodnejšie — ako o tom už písal prof. Jurovský v Kultúrnom živote — rozdeliť autoritu, vedenie medzi viacerých ľudí.

V piatej kapitole — **Človek v dave** — sa autor dotýka klasického problému sociálnej psychológie: ako sa mení jedinec a jeho správanie, ak sa stane členom davu? Dav definuje ako „istý druh spolčenia alebo zoskupenia ľudí, ktoré sa pre svoju svojráznosť odráža v ich psychične osobitými a dosť postihnuteľnými účinkami“ (str. 175), vysvetľuje jeho negatívne pôsobenie na jedinca, opisuje znaky davu, uvádza jeho klasifikáciu (aktívne davy útočné, panické nadobúdacie a výrazové). Zmieňuje sa tiež o poslucháčstve, ktoré sociálna psychológia zaraďuje medzi pasívne davy, ďalej o rozličných masových javoch („zlatá horúčka“, nadšenie za Beatles) a nezabúda ani na obranu proti davovým účinkom.

V šiestej kapitole — **Človek a oznamovacie prostriedky** — sa hovorí o oznamovacích alebo propagačných prostriedkoch, ako sú tlač, rozhlas a televízia, film. Autorove osobné poznatky z výskumov hovoria, že čítanie novín a časopisov je u našej mládeže každodennou záležitosťou, veľmi rozšírené je i počúvanie rozhlasu (najmä ľahkých a zábavných programov), obľube rozhlasu sa vyrovnávajú televízne programy (najmä športové a estrádne prenosy). Táto kapitola iste zaujme osvetových pracovníkov, pretože prináša veľa doteraz u nás neznámych poznatkov.

Poslednú kapitolu — **Vpravenosť jedinca do spoločenských podmienok** — by sme odporúčali všetkým rodičom, vychovávateľom a pedagógom. Zhrnuté sú v nej otázky včlenenia sa jednotlivca do rozličných skupín, ako je rodina, hracia skupina, priateľstvo alebo pracovná skupina a kolektív. Význam tohto včlenenia zdôrazňuje poukaz na duševnú hygienu súčasného človeka.

Duševný život v spoločenských podmienkach je v našej povojnovej psychologicko-literatúre prvým sústavným výkladom sociálnej psychológie. Prof. Jurovský stál teda pred ťažkou úlohou a treba zdôrazniť, že sa jej zhostil úspešne. Kniha je napísaná tak, že pripúta i bežného čitateľa-neodborníka a dá mu verný obraz súčasných snáh našej psychológie.